

Over Positieve Psychologie

*Govert D. Geldof
Senior Consultant Tauw*

Ik ben een rasoptimist en zie het dan ook goed komen met Nederland. Nederland gaat op succesvolle wijze adapteren aan de klimaatverandering. En het mooie is, de nationale overheid hoeft daarvoor maar één beslissing te nemen: “We blijven zitten waar we zitten in de Delta”, met als aanvullend standpunt: “We maken er iets prachtigs van.” Deze uitspraken in combinatie kunnen onder andere worden uitgedragen als antwoord op motie Lemstra voor de Randstad. Wat we namelijk nodig hebben is positieve psychologie.

Daarmee verzet ik me tegen de rampspoedprediking van Wim Drossaert. Ik ga mee in zijn bewering dat er nieuw elan nodig is om verder te komen, maar knap af waar het gaat om eenzijdige belichting van waterdreigingen. Tevens vind ik het te simpel ‘de schuld’ van niet adequaat handelen te leggen bij de overheid. En het oproepen tot een “kabinet van nationale eenheid” tegen de waterdreigingen is wat mij betreft te veel Bushtaal. Dat werkt niet. Wat wel werkt is de overgang van handelen vanuit een negatieve psychologie naar handelen vanuit een positieve psychologie. Deze overgang is broodnodig. Negatieve psychologie richt zich op het oplossen van problemen, positieve psychologie op de gezondheid van Nederland vanuit een sociaal-economisch en ecologisch perspectief. De Engelsen kunnen dat prachtig uitdrukken. Zij praten over een accentverschuiving van “to cure” naar “to care”. In de vierde Nota waterhuishouding is dit principe ook verwoord. Daar wordt namelijk gesproken over vier aandachtsvelden: behouden, stimuleren, voorkomen en repareren. Negatieve psychologie richt zich alleen op het voorkomen en repareren van problemen, positieve psychologie richt zich op alle vier aandachtsvelden, met een accent op stimuleren. Jammer genoeg is deze gedachtlijn niet goed opgepakt. Maar dat kan op korte termijn veranderen, want de condities daarvoor in Nederland zijn gunstig, gunstiger dan waar ook ter wereld.

In deze reactie ga ik deze stellingname onderbouwen en verdiepen. Dat doe ik vanuit drie invalshoeken: (1) de complexiteitswetenschap, (2) de economie en (3) het waterbeheer. Ik sluit af met de condities die aanwezig moeten zijn voor positieve psychologie. Mocht u mee willen werken aan de vormgeving van positieve psychologie, dan nodig ik u uit deel te nemen aan sessie over “Geuzentrots in het waterbeheer”, georganiseerd door KIVI NIRIA op donderdagmiddag 26 oktober (www.ingenieurs.net → activiteiten). Deze middag levert bouwstenen voor het landelijke verkiezingsdebat op 15 november.

Complexiteitswetenschap

Het debat dat 15 november plaatsvindt in de Nieuwspoort, gaat over de wisselwerking tussen maatschappij en de waterhuishouding, tegen de achtergrond van klimaatverandering. Zijn we in staat op adequate wijze te anticiperen? Zo ja, wie zijn “we” en hoe ziet dat anticiperen eruit? Wie zich verdiept in deze vragen, komt al gauw tot de conclusie dat het allemaal erg complex is. Het is dan ook niet onlogisch gebruik te maken van inzichten uit de complexiteitswetenschap (een wiskundig georiënteerde wetenschap).

Bij complexe (adaptieve) systemen onderscheiden we negatieve en positieve terugkoppelingen. Negatieve terugkoppelingen zorgen voor uitdemping, positieve terugkoppelingen voor groei. Voor mij is het belangrijkste inzicht uit de complexiteitswetenschap dat gewenste ontwikkelingen kunnen plaatsvinden als er sprake is van de juiste verhouding tussen deze twee vormen van terugkoppelingen, daar waar nét geen sprake is van chaos. Ontwikkeling vindt plaats op het grensvlak tussen orde en chaos. Projectie van dit inzicht op het huidige waterbeheer laat zien dat er een te zwaar accent ligt op negatieve terugkoppeling. We zijn te

veel gefixeerd op orde. Daar ligt volgens mij dan ook de crux voor het nieuwe elan in het waterbeheer. Als we het elan te veel vertalen naar “de overheid moet voor orde zorgen” en “we moeten krachtig inzetten op het voorkomen van schade” schieten we ons doel voorbij. Dat leert ook de geschiedenis. Verandering komt niet voort uit prediken van onheil. Ik denk dan ook niet dat Nederlanders uit de lage delen gaan verhuizen vanwege een dreiging van water. Zelfs als het fout gaat, blijven we zitten. We maken dan ‘gewoon’ een nieuw Deltaplan. Mensen gaan wel verhuizen als een gebied voor hen te weinig betekent; er zijn dan te weinig positieve redenen om te blijven. Het nieuwe elan voor waterbeheer zit hem dan ook voornamelijk in het aantrekkelijker maken van Nederland voor bewoners en bedrijven, mét water. Of zoals we het hebben geformuleerd bij Rotterdam Waterstad 2035: “Water is vriend én vijand. We vinden antwoorden op de vijandelijke kant van water door de vriendschappelijke kant ervan te omarmen.” In deze stellingname herstellen we de balans tussen positieve en negatieve terugkoppelingen en naderen we het grensvlak tussen orde en chaos.

Economie

Een positieve psychologie vraagt om een andere benadering van water als onderdeel van een economisch systeem. Wat ik geleerd heb is dat economie voor 80% psychologie is. Waar we te negatief zijn, negeren we in feite 80% van de economische processen. Bijvoorbeeld, als je stelt “de kust van Nederland kent acht zwakke schakels” zit je in het domein van de negatieve psychologie. Je gaat dan optimale maatregelen vaststellen voor het herstel van de zwakke schakels. Vervolgens moeten deze bekostigd worden en dan blijkt dan ‘niemand’ wil meebetalen. Het mondt uit in gekibbel over kostenverdelingen. Positieve psychologie is: “de kust van Nederland is – behoudens acht zwakke schakels – geweldig en heeft ontzettend veel potentie.” Je gaat kijken welke ontwikkelingen gewenst zijn en dan komen er oplossingen in beeld zoals verwoord zijn in de kustvisie van Commissie Tielrooij. Breng veel meer zand voor de kust dan de norm vraagt en laat door “de zandmotor” iets prachtigs ontstaan. Een dergelijke zandmotor is een goed voorbeeld van een proces met positieve terugkoppeling. Daarbij wordt de visie op de kust niet beperkt tot een te handhaven fysieke lijn, maar als een sociaal-economisch en ecologisch systeem dat gezond moet zijn. Mijn collega Rob de Graaf – een econoom met een vonk in de ogen – stelt daarbij dat je moet kijken naar drie dimensies van kosten en baten:

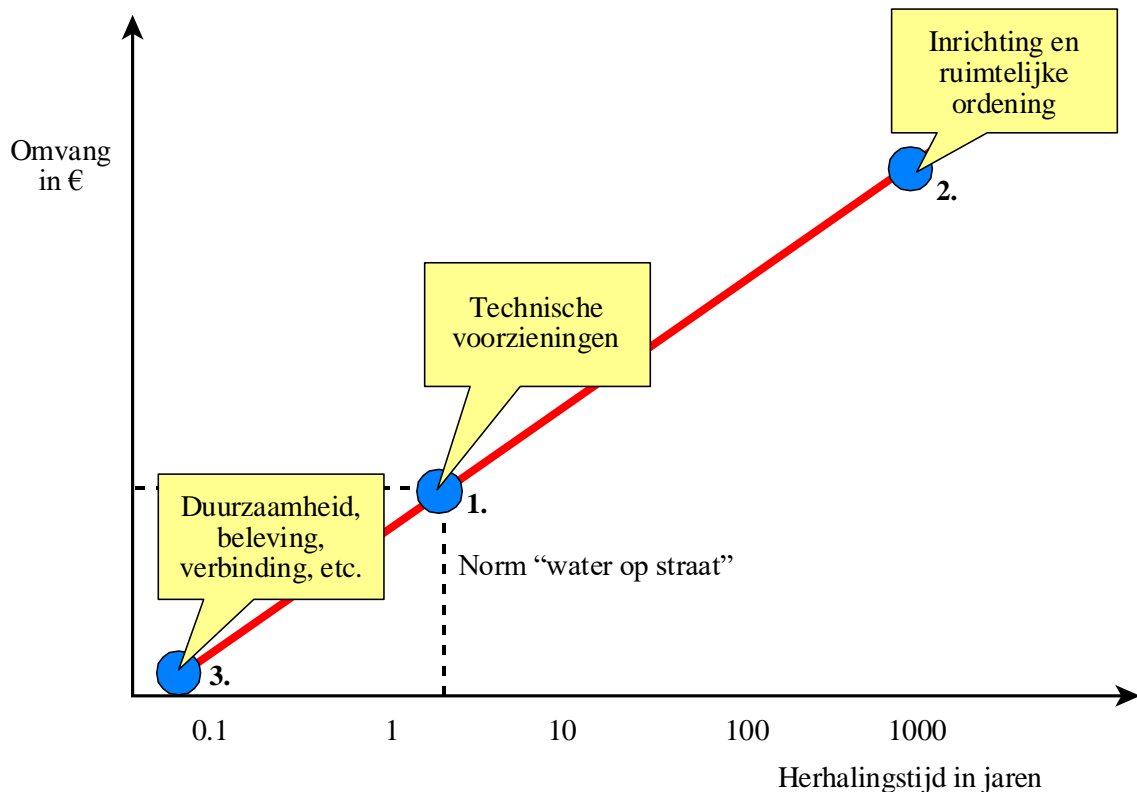
1. het saldo van de directe kosten en opbrengsten (het ééndimensionale saldo);
2. het saldo van indirecte kosten en opbrengsten (het tweedimensionale saldo);
3. het saldo van investeringen in het heden en in de toekomst (het driedimensionale saldo).

Ik ga ze niet uitgebreid toelichten. Ik beperk me tot het driedimensionale saldo. Deze is het meest wezenlijk. Daar waar een negatieve spiraal in sociaal-economische ontwikkelingen wordt omgebogen naar de positieve spiraal, kan een deel van toekomstige investeringen achterwege blijven en worden nieuwe opbrengsten gegenereerd. Globaal kun je stellen dat de overheid 20% van de totale kosten inzet als trigger money voor ontwikkelingen door private partijen. Dat kán. Nu wordt de aandacht te veel beperkt tot het ééndimensionale saldo en wordt er hoofdzakelijk naar kosten gekeken. De ervaring leert daarbij dat private partijen (investeerders) weinig interesse tonen in ééndimensionale projecten. Kortom: positieve psychologie is kijken naar alledrie dimensies van kosten en baten.

Waterbeheer: de driepuntsbenadering

Hoe brengen we de positieve psychologie in bij waterprojecten zoals nu worden uitgevoerd door waterschappen en gemeenten? Neem Helmond aan Zee of Elspeet. Daar heeft het water veel schade ingericht. Bewoners kunnen daar weinig positiefs in herkennen. Ook hier geldt dat positieve psychologie niet alleen inspeelt op positieve processen, maar ook vorm geeft aan

het oplossen van problemen. Het gaat om de juiste balans. Om dit uitlegbaar te maken voor betrokken partijen hebben we bij Tauw de zogenaamde driepuntsbenadering ontwikkeld. Deze benadering is samengevat in figuur 1.

Figuur 1. Samenvatting driepuntsbenadering voor stedelijk gebied.

De basis voor figuur 1 komt uit de complexiteitswetenschap. Het blijkt namelijk dat we als we de omvang van gebeurtenissen in complexe systemen op dubbellogaritmische schaal uitzetten tegen de frequentie, er een rechte lijn ontstaat. Dat geldt voor overstromingen, aardbevingen, lawines, pulsars, schokgolven in het verkeer en nog veel meer. Dit principe heet “self-organised criticality.” De mechanismen waardoor de rechte lijn ontstaat, laten zich niet zondermeer manipuleren. Essentie is, dat als je een situatie structureel wilt verbeteren, je zowel naar laagfrequente als hoogfrequente gebeurtenissen moet kijken. Wij stellen voor naar drie punten te kijken. Punt 1 betreft de norm. Voor rioelstelsels geldt dat deze worden ontworpen op eens per twee jaar “water op straat”. In dit punt moet je kennis van zaken hebben over het functioneren van het watersysteem en moet je de zaak op orde brengen. Dat is hoofdzakelijk een technische discussie. Voor landelijk gebied kijk je naar de gebeurtenissen overeenkomstig de afspraken in het Nationaal Bestuursakkoord Water. In punt 2 kijk je naar echte extremen (bijvoorbeeld eens in de 1000 jaar) en zorg je ervoor dat de schade beperkt blijft. De discussie spitst zich daarbij toe op inrichting en ruimtelijke ordening. In punt 3 zit de aanhechting met positieve processen. Daar zorg je ervoor dat de gekozen oplossingen duurzaam zijn en worden gewaardeerd. Ze moeten elke dag de moeite waard zijn! In punt 3 zit ook de link met betrokkenheid van bewoners en bedrijven en wordt naar verbindingen gezocht met verkeer, kwaliteit van leven, speelmogelijkheden, recreatie, etc. Bij positieve psychologie worden de drie punten in samenhang belicht en uitgewerkt en wordt met name sterk gecommuniceerd over de punten 2 en 3. Door aandacht te besteden aan extreme situaties kan het vertrouwen van bedrijven worden gewonnen en door oplossingen te bedenken die

iedere dag de moeite waard zijn bindt je mensen aan een gebied op positieve wijze. Water is daarbij een factor van groot belang.

Nu zien we vaak dat erg sterk op de norm wordt gefocust en dat rond die norm de communicatie plaatsvindt. Dat is dodelijk voor het proces, want mensen zijn niet of nauwelijks geïnteresseerd in watersystemen die op orde zijn (1). Ze moeten zich veilig voelen (2) en voldoende elementen in de leefomgeving aantreffen voor een prettig (3).

Conditie

Ik hoop dat ik in deze reactie voldoende duidelijk heb kunnen maken waar volgens mij de mogelijkheden liggen voor het nieuwe elan. Het beeld van Wim Drossaert gaat wat mij betreft nog te veel over het versterken van de negatieve psychologie – het adequaat anticiperen op problemen. Plaatselijk echter zie ik in zijn tekst reeds ietsje van een meer positieve psychologie doorschemeren. Gelukkig.

De vraag die nu gesteld kan worden is: “Kunnen we het in Nederland voor elkaar krijgen het nieuwe elan vorm te geven?” Zelf denk ik – en daar ben ik het met Wim Drossaert eens – dat het geen kwestie is van *kunnen* maar van *moeten*. We hebben geen keus. Als we door blijven dobberen op de stroom van negatieve psychologie en niet bijpeddelen richting positieve psychologie, krijgen we daar spijt van. Maar volgens mij gaat het gewoonweg lukken. Ik kom veel in het buitenland en bemerk – ondanks het feit dat er veel op is aan te merken – dat we het in Nederland nog niet zo gek doen. Soms kom ik zelfs erg vrolijk terug in Nederland. We hebben iets van een wendbaarheid die ik in andere landen mis. Vaak zien we dat zelf niet en moeten buitenlanders ons de spiegel voorhouden. Bijvoorbeeld, de Amerikaan Don Beck, één van de ontwikkelaars van het concept “spiral dynamics”, stelde ooit dat in Nederland de meest gunstige condities ter wereld aanwezig zijn voor het integreren van waardensystemen. Daarom is hij zo vaak in Nederland. Ik herken dat. Als we ons eens gaan bevrijden van het negatieve beeld dat we hebben over onszelf en niet onnodig klagen in de vorm van “we polderen te veel”, kunnen we heel veel bereiken. Nederland vormt zich dan op positieve wijze rond water. Daarbij is het wellicht overbodig te herhalen dat we het positieve gedachtegoed verder uitwerken op de KIVI NIRIA middag over “Geuzentrots in het waterbeheer” op 26 oktober. In ieder geval heb ik 15 november in mijn agenda gezet en ik hoop daar vele positieve vakgenoten te ontmoeten.